

Тетяна Ляхор,
співробітник навчальної психолого-
консультативної лабораторії
Бердянського державного педагогічного
університету

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Формування в майбутніх педагогів професійних якостей особистості відбувається як в процесі навчання, так і в процесі виховання. При цьому в якості однієї з досить ефективних форм зарекомендували себе студентське самоврядування. На наш погляд, якості особистості, про які піде мова в даній статті, є необхідними і професійно значущими не тільки для вчителя, а й для будь-якої людини, що працює в сфері «людина-людина», а тим більше виконує функції керівника будь-якого рівня. Так, не вимагає доказу той факт, що успішність будь-якої діяльності залежить від рівня позитивного ставлення до неї суб'єкта цієї діяльності, а готовність до самостійної діяльності необхідна будь-якій дорослій людині, незалежно від того, яку посаду вона займає.

Крім того, для фахівця будь-якого профілю важливо мати організаторські здібності, так як саме вони обумовлюють раціональність будь-яких дій. І, нарешті, педагогічні здібності, які характеризуються умінням взаємодіяти з оточуючими людьми і, перш за все, з «підростаючими людьми», управляти побудовою гармонійних відносин у колективі, безумовно, є одним з найважливіших умінь для професій сфери «людина-людина».

Розглядаючи професійно значущі якості педагога відома дослідниця Л. Мітіна виділяє більше п'ятдесяти особистісних властивостей вчителя (як професійних якостей, так і власне особистісних характеристик). Серед цих властивостей: вихованість, витримка і самовладання, гнучкість поведінки, гуманність, дисциплінованість, доброта, сумлінність, доброзичливість, любов до дітей, відповідальність, політична свідомість, порядність, принциповість, справедливість, прагнення до самовдосконалення, чуйність та ін. Цей загальний перелік властивостей складає психологічний портрет ідеального вчителя. [6, с.19-20].

Цікавим на нашу думку є підхід Є. Ільїна, який зауважує, що всі якості однаково важливі для професійної педагогічної діяльності. Однак залежно від віку учнів значущість цих складових є різною. А саме: у початковій школі учні більше цінують теплоту та чуйність учителя, а у старшій – його професійну компетентність [3, с.278].

Усі сучасні дослідники відзначають, що саме любов до дітей слід вважати найважливішою особистісною та професійною рисою вчителя, без чого неможлива ефективна педагогічна діяльність. Однак, на сучасному етапі розвитку вищої освіти не обґрунтовані теоретичні та

педагогічні умови виховного впливу навчального процесу у вищому педагогічному закладі та його ролі у формуванні професійно-особистісних якостей студентів. Адже сучасне розуміння викладача як самоорганізованого суб'єкта на всіх етапах професійної педагогічної діяльності актуалізує нові вимоги до підготовки вчителя, до його професійних і особистісних якостей.

Вищезазначене говорить про актуальність проблеми виховання професійних та особистісних якостей майбутніх педагогів. Професійні якості особистості формуються у майбутніх педагогів в процесі професійної підготовки, яка складається з органічно взаємопов'язаних процесів навчання і виховання, що забезпечує не тільки отримання ними певної суми знань і придбання відповідних їм умінь, але і їх внутрішньо особистісний розвиток. В даному випадку важливо пам'ятати, що являють собою процеси навчання та виховання. Так, О. Рибальчик і С. Сімакова вважають, що виховання – це цілеспрямований процес підготовки людини до життя в певному соціумі зі своїми культурними цінностями [8, с. 172]. Саме тому в змісті й структурі професійної освіти у вузі інтегруються три феномена, які паралельно розвиваються: професійна підготовка студентів, педагогічна діяльність викладачів і самостановлення особистості фахівця. Отже, критеріями оцінки ефективності цілісного педагогічного процесу у вузі можуть виступати: по-перше, ступінь професійної навченості студентів (володіння ними необхідною і достатньою сумою знань для повноцінного виконання своїх професійних обов'язків); по-друге, ступінь професійної розвиненості (тобто рівень розвитку психічних процесів, найбільш значущих для успішного виконання професійних обов'язків); по-третє, ступінь професійної вихованості (рівень розвитку найбільш значущих для даної професії особистісних якостей).

В. Кроль зазначає: «В структуру особистості зазвичай включають ряд систем: здібності, мотивації, емоції, вольові якості, характер, темперамент, соціальні установки, ролі й норми та моральні якості. Зокрема, говорячи про мотивації, слід відмітити, що такі потреби, як потреба особистості, яка розвивається, в самовихованні та самопізнанні, відіграють ключову роль в становленні особистості» [4, с.98]. Не винятком є і особистість студента – майбутнього педагога. Під час виконання людиною своєї професійної діяльності цінуються не тільки її професійні знання, вміння, але також професійні та особистісні якості. Оскільки, як зауважує Л. Белова, «...зростають вимоги не тільки до професійної підготовки, але й до особистісних якостей, здатних забезпечувати успішність адаптації та можливість самореалізації людини у світі, що швидко змінюється» [1, с.79].

Завдання, що мають вирішувати вчителі, вимагають від них високого рівня професійної підготовки, який може бути досягнутий лише за наявності певних особистісних якостей. Особистісна якість – це

ставлення, яке закріпилося і стало звичним, та визначає стійкість поведінки особистості в будь-яких умовах, що змінюються. Формувати у студентів позитивні особистісні якості під час виховної роботи складно, оскільки сама внутрішня структура особистісної якості є складною.

Як зауважував Г. Мешко «Усі особистісні якості педагога тісно взаємопов'язані та однаково важливі. Проте провідна роль належить світогляду й спрямованості особистості, мотивам, що визначають її поведінку і діяльність. Ідеться про соціально-моральну, професійно-педагогічну та пізнавальну спрямованість педагога» [5, с.29-30]. Серед найважливіших якостей дослідник виділяє: інтерес до професії, педагогічне покликання, педагогічні нахили, педагогічний обов'язок і відповідальність, професіоналізм, педагогічну культуру, педагогічну майстерність, професійно-педагогічну компетентність, педагогічні здібності, професійно-педагогічний потенціал, педагогічну техніку, педагогічну творчість.

Досвід нашої роботи показує, що практично у всіх учасників студентського самоврядування, незалежно від їх спеціалізації, формуються загальні педагогічні здібності, які І. П. Подласий тлумачить як «якість особистості, інтегровано виражається в схильності до роботи з дітьми, любові до дітей, отриманні задоволення від спілкування з ними» [7, с. 240]. Таким чином, ми бачимо, що, з одного боку, будь-які здібності індивіда (і в тому числі педагогічні) визначаються, перш за все, вроджено, а з іншого боку, вони формуються в процесі цілеспрямованої й свідомо активної діяльності людини в ході придбання нею відповідної освіти. У зв'язку з цим доцільно розглянути головні групи педагогічних здібностей, прийняті в педагогічній науці [7, с. 241].

Перша група – це організаторські здібності, які проявляються в умінні вчителя згуртувати учнів, зайняти їх, розділити обов'язки, зпланувати роботу, підвести підсумки зробленого і т.д.

Друга група – дидактичні здібності, до числа яких відносяться конкретні вміння вчителя, а саме: вміння підбирати навчальний матеріал і супроводжувати його адекватні засоби навчання (наочність, обладнання та ін.); доступно, ясно, виразно, переконливо і послідовно цей матеріал викладати; вміння стимулювати розвиток пізнавальних інтересів і духовних потреб студентів, підвищувати навчально-пізнавальну активність.

Третя група – це перцептивні здібності, які проявляються в умінні педагога проникати в духовний світ учнів, об'єктивно оцінювати їх емоційний стан, виявляти особливості психіки для того, щоб враховувати все це при організації процесу навчання.

Четверта група – комунікативні здібності, які проявляються в умінні вчителя встановлювати педагогічно доцільні відносини з учнями, їх батьками, колегами і керівниками навчального закладу. Це – одна з найважливіших груп здібностей, так як сьогодні вже загально визнаним і

доведеним є факт негативного впливу негативних відносин між усіма суб'єктами освітнього процесу (вчителями, учнями та їх батьками), перш за все, на їх здоров'я і, як наслідок, на якість освіти учнів.

П'ята група – сугестивні здібності, які полягають в емоційно-вольовому впливі вчителя на учнів. Теоретичним підґрунтям для запровадження цих здібностей до складу загальних педагогічних здібностей учителя є, на наш погляд, експериментально виявлений К. Ізардом ефект емоційного зараження [1], тобто наявність у людей практично некерованої реакції на емоційний стан оточуючих, тому сугестивні здібності вчителя – це той психологічний фактор, який може надавати як позитивний, так і негативний вплив на учнів.

До шостої групи належать дослідницькі здібності, які проявляються в умінні вчителя пізнавати й об'єктивно оцінювати педагогічні процеси та педагогічні ситуації. Саме на цих здібностях, на наш погляд, базується педагогічна творчість як уміння вчителя імпровізувати педагогічні ситуації і знаходити адекватні виходи з них.

І, нарешті, в цьому групі входять науково-пізнавальні здібності, які зводяться до вміння вчителя засвоювати наукові знання в обраній галузі професійної діяльності. Цей вид здібностей служить, на нашу думку, гарантією того, що вчитель ніколи не стане «гальмом» на шляху розвитку своїх учнів.

Психологи при обґрунтуванні професіограми вчителя визначають такі педагогічні здібності, які синтезують в собі якості розуму, почуттів і волі особистості. Враховуючи значні соціокультурні перетворення, що відбуваються у суспільстві, особлива увага приділяється формуванню професійної і високоінтелектуальної особистості. Виховання професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя не може бути здійснене просто за рахунок використання можливостей кожної навчальної дисципліни у формуванні особистості студента. На сучасному етапі необхідна реалізація такого підходу, за яким, студент на кожному занятті під керівництвом викладача створює особисту систему орієнтирів, які допомагають йому включитися в навчальний процес і якісно засвоювати знання. Цілеспрямоване перетворення студентом себе як особистості стає можливим завдяки використанню таких прийомів і методів навчання, які передбачають співробітництво та спільну творчість викладача і студента. Виховання особистісно-професійних якостей майбутнього педагога спирається на глибокі традиції української та європейської культури і, одночасно відображає найбільш актуальні вимоги сучасності, що підтверджує необхідність дбайливого збереження досягнень минулого в процесі освоєння актуальних для сьогодення напрямків педагогічної науки.

У зв'язку з вищезазначеним, стають актуальними розробка та впровадження в практику педагогічних вузів таких технологій, які найбільшою мірою сприяли б активізації позитивних установок на

обрану професію, формуванню професійно значущих умінь, демократичної, гуманної професійної позиції й таких якостей особистості як здатність приймати відповідальні рішення, комунікабельність, готовність до співпраці і т.д.

Список використаних джерел

1. Белова Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Белова; – Х. : Вид-во НУА, 2004. – 264 с.
2. Изард К. Психология эмоций / пер. с англ. / К. Изард. – СПб.: Питер, 2000. 454 с.
3. Ильин Е.П. Психология для педагогов / Е. П. Ильин.– СПб.: Питер, 2012. – 640с
4. Кроль В. М. Психология и педагогика: Учеб. пособие для техн. вузов. / В. М. Кроль. – М.: Высш. шк., 2001. – 319 с.
5. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г. М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.
6. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал (Психологические проблемы) / Л. М. Митина. – М. : «Дело», 1994. –215 с.
7. Подласый И. П. Педагогика. / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1999. Кн. 2. Процесс воспитания. – 256 с.
8. Рыбальчик О. А. Из опыта воспитательной работы в процессе преподавания иностранного языка в неязыковом вузе / О. А. Рыбальчик, С. М. Симакова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2015. – № 2 (44). – Ч. 1. – С. 171-174.